

Til
Arbeids- og sosialdepartementet

Deres ref.: 16/3386

Vår ref.: 17-140/kam

Oslo, 1. mars 2017

Høringssvar: NOU 2016: 13 Samvittighetsfrihet i arbeidslivet

Human-Etisk Forbund takker for anledningen til å levere høringssvar til utredningen om samvittighetsfrihet i arbeidslivet.

Innledende kommentar

Samvittighetsutvalget ble oppnevnt i kjølvannet av regjeringens forslag om å gi fastleger adgang til å reservere seg mot å henvise til abort. Human-Etisk Forbund er tilfreds med at forslaget ble trukket, og at man i stedet ble enige om at kvinner ikke behøver fastlegens underskrift for å få utført abort.

Det er imidlertid ikke alle samvittighetskonflikter i arbeidslivet som lar seg «opphøve» på denne måten. Derfor er vi glade for at utvalget har sett nærmere på hvordan samvittighetsfriheten best kan ivaretas i møte med kolliderende hensyn og rettigheter.

Oppsummering

Human-Etisk Forbund er enige med utvalget i at en lovregulering av retten til samvittighetsfritak ikke nødvendigvis vil gjøre det enklere å løse konkrete konflikter.

Vi støtter derfor utvalget i at det er tilstrekkelig å lovregulere rett til samvittighetsfritak i de spørsmål som for den enkelte handler om liv og død – noe som i dag er dekket gjennom adgangen til å reservere seg mot å delta i abortinngrep.

Ut over dette er vi enige med utvalget i at det ikke bør innføres noen lovbestemt rett til samvittighetsfritak i arbeidslivet. I stedet bør spørsmål om fritak vurderes og avgjøres i hvert enkelt tilfelle, basert på dialog mellom partene. Små justeringer i arbeidsoppgavene kan ofte være nok for å ivareta arbeidstakerens samvittighetsfrihet.

Når det er sagt bør arbeidsgivere ta slike konflikter på største alvor. De bør strekke seg langt for å utvise toleranse uansett ståsted. Og i tilfeller

hvor det er snakk om «en dyp og viktig samvittighetsoverbevisning», støtter vi utvalgets anmodning om at behov for reservasjon bør imøtekommes – dersom dette lar seg gjøre uten for store omkostninger for tredjepart eller kolleger.

Utdypende begrunnelse

Samvittighetsfriheten står sentralt i den menneskerettighetstenkningen som danner grunnlaget for den humanistiske etikken generelt og for Human-Etisk Forbunds livssynspolitikk spesielt. Den er nedfelt i sentrale konvensjoner som Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (artikkel 9) og Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (artikkel 18).

Utover formuleringene i konvensjonene er imidlertid samvittighetsspørsmål i liten grad lovregulert. Det mener vi det er flere gode grunner til – i hvert fall i arbeidslivet.

Samvittighetskonfliktene i arbeidslivet er nemlig så ulike at det er vanskelig å lage et lovverk som er finmasket nok til å kunne fremme gode løsninger i konkrete situasjoner. En lovregulering skaper dessuten en vinner og en taper, noe som er til hinder for en god dialog mellom partene.

En rettsliggjøring vil også kunne bidra til at det går inflasjon i å søke om fritak fra arbeidsoppgaver – noe som vil være svært uheldig for alle parter i arbeidslivet, samt for tredjepersoner, som vil kunne slite med å få tjenestene de har krav på. Og som utvalget skriver: «Domstolsbehandling tar dessuten lang tid og er kostbar, og vil derfor i de fleste tilfeller være uegnet for å få en rask og smidig løsning på en konkret sak.»

Reservasjon mot forskning på fostervev og omskjæring av gutter

Utover lovhjemlet adgang til å reservere seg mot å delta i abortinngrep, er det per i dag – hhv i lov eller forskrift – adgang til å reservere seg mot forskning på fostervev og omskjæring av gutter. Human-Etisk Forbund støtter anbefalingen fra utvalgets flertall om å oppheve disse hjemlene.

Den eneste dissensen i utvalgets innstilling, er et mindretall som – til tross for tilslutning til utvalgets anbefaling for øvrig – anbefaler at de eksisterende reservasjonsadganger blir stående. På den ene siden gir de altså sin tilslutning til at reservasjonsrett bare skal lovhjemles i spørsmål som angår liv og død, på den andre siden vil de opprettholde to særlige reguleringer som ikke kan sies å være i den kategorien spørsmål. Dette finner vi en smule inkonsistent.

I praksis er det imidlertid liten forskjell på konsekvensene av flertallets og mindretallets posisjon. Når det gjelder reservasjon mot forskning på fostervev er det vanskelig å forestille seg at en som har etiske motforestillinger mot dette, vil søke seg til et forskningsfelt der fostervev anvendes. Oss bekjent er det heller ingen som har benyttet seg av dagens adgang.

Når det gjelder omskjæring av guttebarn vil enkelte leger, enten av samvittighetshensyn eller basert på en faglig medisinsk vurdering, mene at det er galt å utføre irreversible inngrep på en mindreårig uten samtykkekompetanse. Dette er ikke et spørsmål i kategorien liv/død, og vi mener det bør kunne løses gjennom dialog, slik flertallet foreslår.

Reservasjon i tros- og livssynssamfunn

Per i dag finnes også en lovgitt adgang for vigslere til å reservere seg mot å foreta visse ekteskapsinngåelser, som utvalget foreslår å beholde. Human-Etisk Forbund ønsker primært at all ekteskapsinngåelse skal skje i offentlig regi, men forsvarer trossamfunnenes rett til reservasjon så lenge de har vigselfrett.

Samvittighetsfrihet i et mangfoldig samfunn

Human-Etisk Forbund er opptatt av å ivareta den enkeltes samvittighet og samtidig få et mangfoldig samfunn til å fungere. I arbeidslivet fordrer dette at både arbeidsgiver og arbeidstaker lærer seg å tilrettelegge for at andre skal kunne leve i samsvar med sin overbevisning – selv når denne strider med egen overbevisning.

En helseinstitusjon må for eksempel kunne forvente at en ansatt som selv er vegetarianer, kan servere kjøtt til pasienter som ønsker det. Som utvalget legger opp til, må hensyn til tredjepart veie tungt når spørsmål om reservasjon behandles.

På samme måte må arbeidsgivere være villige til å tilrettelegge for at ansatte får leve i overenstemmelse med sin overbevisning. Man bør for eksempel ha meget gode grunner for å hindre noen i å bære religiøse symboler på arbeidsplassen. Når det kommer til å vurdere samvittighetsfritak fra arbeidsoppgaver, vil utvalgets tre kriterier være til stor hjelp.

Hvorvidt en samvittighetsoverbevisning er «dyp og viktig», kan imidlertid være vanskelig å vurdere. Her ser vi en særlig utfordring når det gjelder deltakelse i religiøse aktiviteter som skolegudstjenester. En lærer som ønsker samvittighetsfritak fra å måtte følge en klasse til skoleguds-

tjeneste, kan bli møtt av en rektor som stiller seg uforstående til samvittighetskvalene, fordi han selv oppfatter aktiviteten som ren kultur- og tradisjonsformidling.

I denne sammenheng er det interessant å se at utvalget synes å gi sin støtte til de som mener at skolegudstjenesten må anses som noe rektor med rette kan kreve av en lærer. Det nevnes at Human-Etisk Forbund mener at «skolegudstjenester innebærer religionsutøvelse og dermed ikke kan anses som en ordinær arbeidsoppgave», men det stilles spørsmålstegn ved vår begrunnelse, som blant annet baserer seg på at kirken selv definerer en gudstjeneste som religionsutøvelse. Her vises det til en uttalelse fra Kirkerådet hvor man kan få inntrykk av at kirken ikke lenger betrakter skolegudstjenester som en gudstjeneste (s. 104). Dette inntrykket stemmer imidlertid ikke med virkeligheten. Bispemøtet har på nytt slått fast at kirkens egen oppfattelse av hva en gudstjeneste er, står fast.

Vi er imidlertid enige med utvalget i at slike saker håndteres best lokalt, men det fordrer at skolens ledelse er lydhør overfor lærere som finner deltakelsen problematisk.

Konklusjon

Human-Etisk Forbund mener utvalget har funnet en god måte å vurdere ulike hensyn opp mot hverandre, og anviser en farbar vei for å håndtere samvittighetsspørsmål i arbeidslivet.

Vennlig hilsen

Kristin Mile
generalsekretær